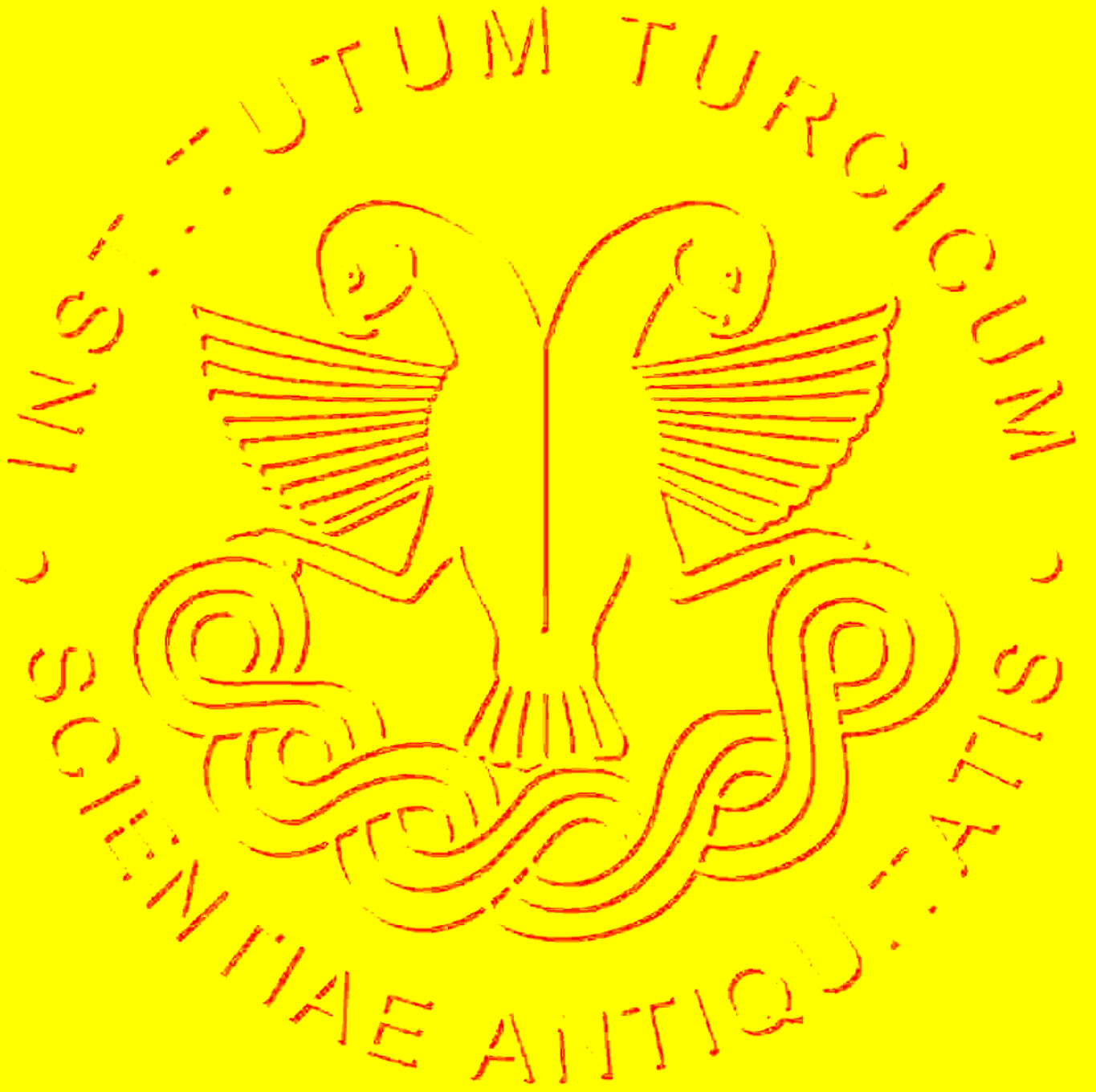

TÜRK ESİKÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı: 47 (2023)

ISSN 1308-2078

Editörler
Tolga Pelvanoğlu
Selin Önder
Yasin Gökhan Çakan

Sayfa Düzenlemesi
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.
1996-2016 Ocak-Mayıs aylarında yılda iki kez yayınlandı.
2018'den itibaren yılda bir kez yayınlanır.

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Uluslararası Akademiler Birliği Muhabir Üyesi
Corresponding Member of the International Union of Academies

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklâl Cad. Merkez Han, No: 181 Kat: 2
34435 Beyoğlu-İSTANBUL

E-mail:
haberler@turkinst.org
tolga.pelvanoglu@istanbul.edu.tr
selin.onder@istanbul.edu.tr
ygcakan@istanbul.edu.tr

www.turkinst.org

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Anı Yazıları	
25 Yıllık Dostum Prof. Dr. Goscha R. Tsetschladze	2
Fotoğraflar	4
Başyazı	
Hurriler ve Hurri Gramerine Genel Bir Bakış	6
Kitap Tanıtımları	
Rutherford Ian, <i>Hittite Texts and Greek Religion Contact, Interaction, and Comparison</i> , Oxford University Press, Oxford, 2020. (Aydın, P. T.)	12
Kalkan, Emrullah, <i>Yukarı Dicle Havzasında Kalkolitik Çağ- Kronolojik ve Kurumsal Sorunlar</i> , Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 2022 (Bilgin, İ.)	15
Gilibert, Alessandro, <i>Syro-Hittite Monumental Art and the Archaeology of Performance : The Stone Reliefs at Carchemish and Zincirli in the Earlier First Millennium BCE</i> , Topoi. Berlin Studies of the Ancient World Berlin/New York, De Gruyter, Berlin (Karakaya, M.)	17
Hallmannsecker, Martin, <i>Roman Ionia: Constructions of Cultural Identity in Western Asia Minor</i> , Cambridge University Press, Cambridge, 2022 (Karakuş, O. S.)	19
van den Hout, Theo, <i>A History of Hittite Literacy Writing and Reading in Late Bronze-Age Anatolia (1650-1200 BC)</i> , Cambridge Press, London, 2022 (Nogay, İ. Ş.)	21
Özdilek, Banu, <i>Lykia'da Gün Yüzüne Yeni Çıkarılan Rhodiapolis Tiyatrosu</i> , 4. Boyut Tanıtım Tasarım Matbaacılık, Muğla 2012 (Özkan, H.)	22
Weeden, Mark, <i>Hittite Logograms and Hittite Scholarship (Studien zu den Boğazköy-Texten 54)</i> , Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 2011 (Örnek, T.)	23
Meier, Mischa&Montinaro, Federico (ed.), <i>A Companion to Procopius of Caesarea (Brill's Companions to the Byzantine World, Volume 11)</i> , Brill, Leiden&Boston 2021 (Taştekin, D.)	25
Roux, Valentine, <i>Ceramics and Society A Technological Approach to Archaeological Assemblages</i> , Springer Nature, Switzerland, 2019 (Tutar, S.)	27
Eskiçağ Bilimleri Dünyası'ndan	
Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Kadının Konumu ve Kadın Mektuplarının Değerlendirilmesi (Erkurt, M.)	30
Önasya Yazıcılık Geleneğinde ve Hitit Arşivlerinde Sözcük Listeleri (Örnek, T.)	34
Lazer Destekli Kesit Ölçüm ve Belgeleme Teknolojisi (Kopçuk, İ.)	40
Juliopolis'in Yüzleri Sergisi, (Bütün, E. – Y. Emmez)	44
Eski Yunan Tarihyazımında Dönüm Noktaları. Tübitak 1002 Projesi (Proje No: 122K097) (Yarlıgaş, O.)	46
"Doğu Sınırında Roma'ya Komşu Olmak"- İstanbul Üniversitesinde TÜBİTAK Uluslararası Deneyimli Araştırmacı Dolaşım Programı Kapsamında Yeni Bir Proje (Proje No: 121C043), (Speidel M. A.) (İngilizceden Çeviren: Selin Önder)	49
Tümülüslerin Saklı Mimarisi ve Stellerdeki Retrospektif-Prospektif Betimler (Karagöz, Ş.)	51
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 19 (Karakuş, G.)	59
XIX. Türk Tarih Kongresi'nin Ardından (Çilingir-Cesur, S.)	60
Bilecik Arkeoloji Çalıştay: Bahçelievler Yerleşmesinin Dünü, Bugünü ve Yarını (16-17 Aralık 2022), (Seçer-Fidan, S.)	61
Kazı - Araştırma	
Tavşanlı Höyük 2022 Yılı Kazı Çalışmaları (Seçer-Fidan, S.)	64
İstYA Projesi 2021-2022, (Güldoğan, E. – H. Başçı)	66
Çine-Tepecik'in Yerleşim Sürecinde Ticaret Merkezi Konumunu Yansıtan Veriler (Günel, S. – T. K. Kıyak)	70
Eşek Deresi Mağarası: Orta Toroslar'da Epipaleolitik Dönem (Altınbilek-Algül, Ç. – O. Kaycı – S. Balcı – H. Tümer, S. Gündüzalp)	77
Kaunos – Kbid (Çötük, U.)	80

İÇİNDEKİLER

Aşağıseyit Höyük 2021-2022 Yılı Kazı Çalışmaları (Konakçı, E.)	84
Hitit Başkenti Ortaköy-Şapinuva: 2021-2022 Yılı Kazı Çalışmaları (İpek, Ö. – S. Gerçek)	88
Ovalık Kilikya'da Bir Yerleşim: Tatarlı Höyük (Oyman-Girginer, Ö.)	94
Kültepe-Kaniş 2022 Yılı Kazıları (Kulakoğlu, F. – E. Genç – R. Kontani – L. Peyronel – G. Öztürk – B. Tüysüz – Y. Rıdvanoğulları – C. Ay – T. Öğreten – J. Choi)	101
Labraunda Kazısı 2021 Yılı Çalışmaları (Dağlı, İ.)	103
Seleukeia Sidera Antik Kenti Kazı ve Araştırmaları (Hürmüzlü, B.-B. Sönmez-S. Togan)	110

Enstitüden

Enstitü Olağan Genel Kurul Toplantısı	116
Kandela Hecala'da Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem Tabakalarında Açığa Çıkan Ahşap Kalıntılarının Antrakolojik Yöntemle Tür Tespiti (Can, Ş.)	117
Geç Antik Dönem'de Küçük Menderes (Kaystros) Vadisi ve Çevresinde Kentleşme (Özkan, A.)	120
Haberler Dergisi Yayın İlkeleri	124
Yeni Yayınlarımız	125

korunması için yeterli olmadığından uygulanan müdahalelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için koruyucu konservasyon önlemleri geliştirilmelidir. 2021 yılında gerçekleştirilememiş belgeleme çalışmaları 2022 yılında yeniden başlayacaktır.

Tapınak terasındaki mimari blokların düzenlenmesi

Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen ek destek sayesinde 1960'lı yıllardaki kazılarda bulunmuş ve tapınak terasına yerleştirilmiş mimari bloklar 2021 çalışmaları kapsamında düzenlenmiştir. Blokların mimari analizi sonucunda üç farklı blok grubu saptanmıştır. Bunların çoğu aynı döneme tarihlenen (MS 2. yy) üç farklı yapıya ait entablatur bloklarıdır. Bu analiz neticesinde tapınak terasında MS 2. yüzyılda büyük çaplı bir düzenleme ve onarım faaliyetinin gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu dönemde Kuzey Stoa'nın cephesi yeniden düzenlenmiş, güney ve doğu kısımlara iki stoa inşa edilmiştir. Üç gruptan oluşan mimari bloklardan ilki, MÖ 4. yüzyılda inşa edilmiş Kuzey Stoa'nın yeni cephe düzenlemesine aittir. İkinci blok grubu M terası üzerine inşa edilmiş ve tapınak terasını güneyden sınırlayan bir bazilikaya (?) aittir. Üçüncü ve son blok grubu ise Y Propylaionu ile M Terasının doğu köşesinde bulunan ve terasın doğu cephesini sınırlayan B/Y stoasına aittir.

Resim 8: Arkeolojik eser deposu taşınırken

Bu sene tapınak terasının üzerini kaplayan tüm mimari blokları kaldırmak ve bunları Zeus tapınağı önündeki büyük alanla ilişkili konumlarına taşımak mümkün olmuştur. Ardından, M terası ve B/Y Stoasını oluşturan bloklar ait oldukları iki stoadaki orijinal konumlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Son olarak iki metal platform söz konusu stoa bloklarını taşımak üzere yerleştirilmiştir. B/Y Stoa'nın bloklarını taşıyacak doğudaki platform 6,10 m uzunluğundadır. Bu metal platform üstüne arkhitrav ve friz blokları yerleştirilmiştir. Daha büyük olan ikinci platform 15,40 m uzunluğundadır. Tapınak terasının güney duvarının 2 metre önüne yerleştirilmiştir. Bu platformun üstüne 13'ü arkhitrav/friz bloğu 6'sı korniş bloğu olmak üzere 19 blok yerleştirilmiştir (Resim 8).

Bu çalışmaların üç avantajı vardır. Zeus tapınağının önünde bulunan alanı boşaltmak; düşük kaliteli mermerden oyulmuş mimari blokları bitkisel bozulmaların yaratacağı risklerden korumak ve ziyaretçilere tapınak terasının Roma İmparatorluk Dönemi'nde nasıl bir mimari organizasyona sahip olduğunu göstermek.

Teşekkür

2021 yılı kazı çalışmaları izini için T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürlerimizi sunarız. Bu seneki çalışmalar Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı, ESAN şirketi, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA), Labrys Danışma (Labrys Advisory), İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü (SRİİ), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Fransız Labraunda Dostları Derneği (AFAL), HiSoMa Araştırma Laboratuvarı, Amerikan Felsefe Derneği, Heidelberg Üniversitesi ve İsveç Akademisi'nin sağladığı maddi destekler sayesinde gerçekleştirilmiştir. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine ve Bakanlık temsilcimiz İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Tuğba Çavuşoğlu'na içtenlikle teşekkür ederiz.

İpek Dağlı

Seleukeia Sidera Antik Kenti Kazı ve Araştırmaları

Pisidia Bölgesi kentlerinden olan Seleukeia Sidera, Isparta İli, Atabey İlçesi, Bayat Köyü'nde yer almaktadır. 2008 yılında Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde Isparta İli ve İlçeleri Arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında yürütülen çalışmalar 2014 ve 2016 yılından sonra Seleukeia Sidera'da yoğunlaşmıştır. Kentte 2017 yılından itibaren yeni dönem araştırma ve kazı çalışmaları başlamıştır. (Hürmüzlü vd. 2017a; Hürmüzlü vd. 2017b; Hürmüzlü vd. 2018) Kazı çalışmalarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel

Resim 1: Seleukeia Sidera ve Kuleönü Ovası (Seleukeia Sidera Kazı Arşivi)

Müdürlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu'na, Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Koç Üniversitesi Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED)'ne, TÜBİTAK'a ve tüm kazı ekibimize teşekkür ederiz.

Seleukeia Sidera antik kentinin ismi, az sayıda antik kaynaktan karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen kaynaklarda görülen ifadeler, kent adının Hellenistik Dönem'den itibaren Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar değişime uğradığını göstermektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Claudius yönetimi sırasında Seleukeia adının "*Claudio Seleuceia*" olarak değiştirildiği bilinmektedir (Ramsay 1924: 197; Cohen 1996: 349; Drew-Bear – Labarre 2002: 73; Laflı 2002: 315; Kaşka 2022: 199). MS 2. yüzyılda yaşamış olan antik dönem coğrafyacısı Claudius Ptolemaios'un *Geographika* adlı eserinde kenti, aynı ismi taşıyan kentlerden ayırarak "*Seleukeia Pisidias*" (Σελεύκεια Πισιδίας), Pisidia'nın Seleukeia'sı olarak anmaktadır (Ptol. Geog. V.5.4.3). Justinianus Dönemi'nde yaşayan Hierokles, MS 6. yüzyılda Synekdemosis adlı eserinde kentin adını Seleukeia Sidera (Σελεύκεια ἢ σιδηρᾶ) olarak "Demir" anlamına gelen "*Sidera*" epitheti ile kullanmıştır (Hierok. Synek. 674.2; Hürmüzlü vd. 2015: 28; Hürmüzlü, vd. 2021: 340; Kaşka 2022: 201).

Kent içerisinde yürütülen yüzey araştırmaları sırasında ele geçen buluntular Demir Çağı'ndan Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar kesintisiz bir iskânın varlığına işaret etmektedir. Seramik buluntular, Hisar Tepe'de yerleşim sürecinin en geç MÖ 8. yüzyılda başladığını göstermektedir (Fig. 1) (Hürmüzlü vd. 2022: 212). Seleukeia, Seleukos hakimiyeti sırasında Pisidia Bölgesi'nde kurulduğu bilinen dört Seleukos kolonisinden biridir (Tschirikower 1927: 175; Bracke 1993: 17, 21, dn. 54; Cohen 1996: 350; Hürmüzlü 2015). Hellenistik Dönem ile kentte kamusal yapılar görülmektedir. Hisar Tepe'yi çevreleyen sur duvarları ve tiyatro bu dönemde inşa edilmiştir. Son yıllarda kent içerisinde yapılan jeofizik çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan yapılardan yola çıkarak Roma İmparatorluk Dönemi kamusal alanlarının Hisar Tepe'nin güney ve güneybatısında konumlandırıldığı bilinmektedir (Hürmüzlü 2015: 170; Hürmüzlü vd. 2021: 341, 355). Kent surveyi kapsamında yapılan jeofizik ölçümlerinden elde edilen bulgular kamusal yapı planlarının net bir şekilde görülmesi açısından önemlidir.

Roma İmparatorluğu'nda geniş bir coğrafyaya yayılan ve MS 3. yüzyıl süresince devam eden krizde kentin sikke üretim hacminin arttığı görülmektedir (Tütüncü – Köker 2022: 253). Bu dönemin ardından MS 4. ve 5. yüzyıllarda kentte çeşitli

Resim 2: Seramik Çalışmaları (Seleukeia Sidera Kazı Arşivi)

Resim 3: Seleukeia Sidera'da Yapılan Jeofizik Çalışması (Seleukeia Sidera Kazı Arşivi)

nişlerde ekonomik faaliyetlerin sürdüğü bilinmektedir (Hürmüzlü vd. 2020: 140-145). Hisar Tepe'nin güney, doğu ve batı yamaçlarında tespit edilen şarap presleri (Mörel 2020), kentin kuzeybatısında yer alan demirci işlikleri (Hürmüzlü vd. 2020: 143-144) ve kemik alet atölyeleri (Hürmüzlü 2020; Hürmüzlü vd. 2020: 144) ekonomik faaliyetler hakkında bilgiler sunmaktadır. Üretim faaliyetlerinin bir başka kolunu seramik üretimi oluşturmaktadır. MS 1. yüzyıl-7. yüzyıl ortaları arasında devam eden hazırlama-servis kabı, pişirme kabı (Hürmüzlü vd. 2020, 142-143; 220K298 no.lu TÜBİTAK Hızlı Destek Projesi; Sönmez 2022: 197-202) ve Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde *unguentarium* üretimi (Hürmüzlü vd. 2021: 344-346; Sönmez 2022: 202-204) yapıldığı görülmektedir. Çatı kiremidi üretimi kentin önemli üretim faaliyetleri arasında yer almaktadır (Hürmüzlü vd. 2020: 143). Kazılar ve yüzey araştırmaları sırasında karşımıza çıkan hatalı üretim parçalar, üretimin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Ayrıca kentte tespit edilen yeni bir kırmızı astarlı grubun varlığı da önemlidir (Hürmüzlü – Sönmez 2021; Sönmez 2022: 187-196).

Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin Hristiyanlık Dönem yapılarına işaret eden ve jeofizik ölçümlerinde tespit edilmiş üç bazilikal planlı kilise bulunmaktadır (Schenk, 2020: 163, fig. 3a). Kentin, MS 680 yılında düzenlenen III. Konstantinopolis Konsili'nde (*quinisextum*) Piskopos Petros tarafından (Belke – Mersich, 1990: 378), MS 787 yılındaki II. Nikaia Konsili'nde Piskopos Petros tarafından (Belke – Mersich 1990: 378; Darrouzès 1975: 50), MS 869-870 yılındaki IV. Konstantinopolis Konsili'nde ise Piskopos Leon tarafından temsil edildiği bilinmektedir (Belke – Mersich 1990: 378; Hürmüzlü vd. 2022: 216). Kentte yerleşimin MS 10. yüzyıla kadar sürdüğü yazıtlar ve kilise kaynaklarından anlaşılmaktadır (Hürmüzlü vd. 2021: 341-342).

Seleukeia Sidera'da kazı çalışmalarının yanı sıra, kent surveyi, Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), paleoekoloji, jeofizik, arkeometalurji, seramoloji, zooarkeoloji, paleobotanik ve restorasyon-konservasyon çalışmaları gibi interdisipliner projeler yürütülmektedir (Fig. 2).

Arkeometalurjik çalışmalar, kentte kazısı yürütülmekte olan demirci atölyesinde yoğunlaşmıştır. Atölye kazısında toplanan demir işçiliğiyle alakalı her türlü buluntu ayrı olarak mekân içerisindeki dağılımları göz önünde tutularak değerlendirilmekte, tanımları yapılmakta ve miktarları (hacim, yoğunluk, ağırlık) saptanmaktadır. Demir cüruflarının karakterizasyonuna yönelik çalışmalarda ise cüruflar analogik ve tipolojik özelliklerine göre sınıflandırılarak, atölye içerisindeki üretime yönelik ilk çıkarımlar elde edilmektedir. Arkeometalurjik çalışmalarda aynı zamanda hammaddenin geldiği kaynağın araştırılması ve demir cevher yatağının tespit edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Demirci atölyesi kazısı ve Seleukeia Sidera arkeometalurji çalışmaları Gerda Henkel Vakfı tarafından desteklenmiştir.

Kentte yüzey altında bulunan olası arkeolojik yapı ve mimarinin jeofizik ölçümlerle araştırılarak, yapıların lokasyon ve derinlik gibi parametrelerinin belirlenmesi amacıyla 2016 yılından itibaren çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar 2016-2020 yılları arasında Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin (HTW) Üniversitesi'nden Prof. Dr. Thomas Schenk, 2020 yılından itibaren ise, SDÜ Deprem ve Jeoteknik Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Çağlayan Balkaya başkanlığında bir ekip tarafından yürütülmektedir. Jeofizik ölçüm çalışmalarında, jeomanyetik, jeoradar ve elektrik öz direnç tomografi uygulamaları kullanılmaktadır (Fig. 3). Yapılan çalışmalar, bugün toprak altında kalmış olan çok sayıda yapının bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu yapıların

Resim 4: Seleukeia Sidera Tiyatrosu ve Scene-nymphaion (Seleukeia Sidera Kazı Arşivi)

dağılımı kentin yayılım alanının sınırları konusunda fikirler verdiği kadar yerleşimin belirli bir düzen içerisinde planlandığını da göstermektedir. Eldeki jeofizik ölçümler kentin doğusunda atölyeler ve depolama alanlarının konumlandığını gösterirken, kentin güneybatısının kamusal yapılar için ayrıldığını ortaya koymaktadır. Kentin güneyinde yer alan düzlük alanın ise konutlar için ayrılmış olduğu sonucuna ulaşmak mümkün olmuştur.

Seleukeia Sidera ve çevresinin antik dönem ekolojisinin anlaşılması amacıyla, kentin kıyısında yer aldığı Paleo-Kuleönü Gölü'nde araştırmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarda paleo-vejetasyon, paleo-arazi kullanımı ve paleo-iklim ile insan faktörlerinden kaynaklanan etkiler gibi uzun vadeli çevresel değişimler incelenmektedir. Günümüzde kurumuş olan Paleo-Kuleönü Gölü'nün tabanından sondaj ekipmanları yardımıyla karotlar alınmış; orman kaybı, hâkim ağaç türleri ve patern değişimi gibi bilgilerin elde edilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca karotlarla çıkarılan tabakalaşmış sedimanlar üzerinde yapılan jeokimyasal analizlerle sedimanların litolojik verilerine dayalı son 50 bin yıllık dönemdeki iklimsel özelliklere dair pek çok değişim anlaşılabilir. Alınan karotlarda uygulanan radyokarbon tarihlendirme analizleri ile Paleo-Kuleönü ve çevresinde son 50 bin yıl içindeki bitki örtüsünün, iklim değişimlerinin, insanın doğal ortam üzerindeki etkisinin jeokimyasal analizlerle ortaya konması ve tüm verilerin incelenmesiyle ekolojik geçmişin yeniden kurgulanması mümkün olmuştur. Elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda 2022 yılı içerisinde "Doğal ve Kültürel Mirasın Paleo-Kuleönü Gölü'ndeki İzleri, 50 Bin Yılın Öyküsü" başlıklı interdisipliner çalışma kitabı yayınlanmıştır (Şenkul-Hürmüzlü 2022). Seleukeia Sidera antik kenti paleoekoloji çalışmaları, Doç. Dr. Çetin Şenkul yönetiminde bir ekiple, Süleyman Demirel Üniversitesi Anadolu

Resim 5: Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları (Seleukeia Sidera Kazı Arşivi)

Kuvaterner Uygulama ve Araştırma Merkezi iş birliği ile yapılmaktadır.

Seleukeia Sidera tiyatrosu ile ilgili ilk kazı çalışmaları Isparta Müzesi tarafından 1985-1987 yılları arasında başlamıştır (Kaya 1999). Bahsi geçen yıllarda bir kısmı, 2021-2022 yıllarında neredeyse tamamı açığa çıkarılan *scene* ile bütünleşmiş yarım daire planlı yapının, benzer bir örneği Perge'de karşımıza çıkan bir *nymphaion* olduğu anlaşılmaktadır (Mansel 1975: 371, Taf. 69: 2, 70: 2; Özdzibay 2012: 127). Anadolu dışında da benzer plan özellikleri gösteren örnekleri Roma İmparatorluğu'nun batı eyaletlerinde de bulunur. İspanya'da MS erken 1. yüzyıla tarihlendirilen Italica Tiyatrosu ve MS 4. yüzyıla tarihlendirilen Regina Tiyatrosu *scene* ön cephesinde yer alan *nymphaion* ve *scenefrons* geçişi sağlayan girişleri açısından Seleukeia Sidera Tiyatrosu ile benzerlik göstermektedir (Sear 2006: 272-273). *Scene-nymphaion* konservasyon çalışmaları 2021 ve 2022 yıllarında Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir. Konservasyon çalışmalarında koruma müdahalesi yapılmadan önce mevcut sorunların nedenleri tespit edilmiş ve analiz edilerek bütüncül bir şekilde değerlendirilmiştir. *Scene-nymphaion*da strüktürel sorunlar (taşıyıcı sistemdeki bozulmalar), malzeme problemleri (yapısal malzeme kaybı), biyolojik problemler (yosunlanma, liken, alg oluşumu) ve fiziksel birikmeler (doğal şartlarda biriken toprak) tespit edilerek bu doğrultuda çalışmalara başlanmıştır. Bahsi geçen sorunların çözülmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapıda kullanılan orijinal harç Ticemlabs İstanbul Malzeme ve Koruma Laboratuvarı'nda analiz edilmiş, konservasyon çalışmalarında kullanılacak harç bu doğrultuda bire bir hazırlanmıştır. Konservasyon çalışmaları, harçlı capping, kuru capping ve derz tamiri olarak gerçekleştirilmiştir (Fig. 4).

Seleukeia Sidera kazı çalışmaları kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras çalışmaları bölgenin etnografik yapısının çıkarılması açısından önemlidir. Bu çalışmalar sırasında kaynak kişilerin aktarımları kayıt altına alınarak geleneksel uygulamalar belgelenmektedir. Isparta'nın kırsal alanlarında tespit edilen doğa ile uyumlu günlük yaşam biçimleri, gelenekler, inançlar, ritüeller ile sosyal ve ekonomik organizasyonların değerlendirilmesi önem taşımaktadır (Fig. 5).

Seleukeia Sidera antik kentinde sürdürülen interdisipliner çalışmalar, kentin Demir Çağı'ndan Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar devam eden kesintisiz yerleşim sürecinde insan-çevre etkileşimi, bölge ekonomisi ve yerleşim şablonlarının anlaşılmasında çok yönlü veriler sunmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Hierok. Synek.

Hieroclis Synecdemus, Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatum. G. Parthey (Ed.), Amsterdam 1967.

Ptol. Geog.

Claudius Ptolemaeus Geographia / Γεωγραφικὴ ὑφήγησις. C. F. A.

Modern Kaynaklar

Belke, K. – N. Mersisch

1990 *Tabula Imperii Byzantini 7, Phrygien und Pisidien*. Wien.

Bracke, H.

1993 “Pisidia in Hellenistic Times, Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)”, M. Waelkens (eds.), *Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae* 5: 15-35.

Cohen, M.G.

1996 *Hellenistic Settlements in Europe, The Island, and Asia Minor*, Oxford.

Darrouzès, J.

1975 “Listes piscopales du concile de Nicée (787)”, *Revue des études Byzantines*, 33: 5-76.

Drew-Bear, T. – G. Labarre

2002 Les trois statues de la Concorde à Antioch de Pisidie. *Epigraphica Anatolica*, 34: 71-92.

Hürmüzlü, B.

2015 “Pisidia Bölgesi'nde Seleukoslar Dönemi Yerleşim Politikaları”. *Colloquium Anatolicum* 14: 168-184.

Hürmüzlü, B. – G. Kaşka – M. Fırat

2015 “Geç Antik Dönem'de Konana (ὁ Κονάνης, Ἰουστινιανούπολις)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36: 25-46.

Hürmüzlü, B. – M. Ayaşan – U. Hecebil – B. Sönmez – H. Köker – T. Schenk – İ. Köker-Atav

2017a “Seleukeia Sidera Antik Kenti Yüzey Araştırması Sonuçları”, *ANMED* 15: 233-242.

Hürmüzlü, B. – B. Sönmez – M. Ayaşan

2017b “Seleukeia Sidera Antik Kenti 2016 Yılı Yüzey Araştırması Sonuçları”, *AST* 35(1): 247-254.

Hürmüzlü, B.

2020 “Preliminary Report on a Bone Workshop in Seleukeia Sidera, Metallurgica Anatolica”, H. G. Yalçın – O. Stegemeier (eds.), *Ünsal Yalçın 65. Yaşgünü Armağan Kitabı*: 271-274.

Hürmüzlü, B. – Sönmez, B. – Atav-Köker, İ.

2020 “Seleukeia Sidera Antik Kenti Üretim Faaliyetleri Hakkında Ön Değerlendirmeler”, A. Mörel – G. Kaşka – H. Köker – M. Kaşka – M. Fırat, – S. O. Akgönül (eds.), *Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Pisidia Araştırmaları II*: 140-153.

Hürmüzlü, B. – B. Sönmez, – A. Mörel – G. Kaşka

2021 “Seleukeia Sidera'da Geç Antik Dönem Hakkında Ön Sonuçlar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54: 339-361.

Hürmüzlü B. – B. Sönmez

2021 “A New Member of the Late Roman D Koiné? A New Red-Slipped Pottery Group Found at Seleukeia Sidera”, *OLBA XXIX*: 349-361.

Hürmüzlü B. – B. Sönmez – A. Mörel – G. Kılınç – H. Uslu

2022 “Paleo-Kuleönü Gölü Çevresi Antik Dönem Yerleşimleri”. Ç. Şenkul – B. Hürmüzlü (eds.), *Doğal ve Kültürel Mirasın Paleo-Kuleönü Gölü'ndeki İzleri: 50 Bin Yılın Öyküsü*: 207- 247.

Kaşka, G.

2022 “Paleo-Kuleönü Gölü ve Çevresi: Tarihsel Süreç”, Ç. Şenkul – B. Hürmüzlü (eds.), *Doğal ve Kültürel Mirasın Paleo-Kuleönü Gölü'ndeki İzleri: 50 Bin Yılın Öyküsü*: 197-205

Laflı, E.

2002 “Notes On The History Of Seleuceia Sidera In Pisidia (South-Western Turkey) Second Preliminary Report On The Inscriptions”, P. Freeman – J. Bennett – Z. T. Ziemba – B. Hoffmann (eds.), *Limes XVIII, Proceedings of the XVIIIth International Congress of Roman Frontier Studies held in Amman*: 313-326.

Mansel, A.M.

1975 *Die Nymphaeen von Perge. Ist Mitt* 25: 367-372.

Mörel, A.

2020 “Seleukeia Sidera'da Tarımsal Üretim Arkeolojik Kanıtları”, A. Mörel – G. Kaşka – H. Köker – M. Kaşka – M. Fırat – S.O. Akgönül (eds.), *Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Pisidia Araştırmaları II*: 50-69

Özdizbay, A.

2012 *Perge'nin M.S. 1-2. Yüzyıllardaki Gelişimi*, Adalya Supp. 10.

Schenk, T.

2020 “Archaeologische Prospektionen in Seleukeia Sidera und der Versuch, Produktionszentren zu bestimmen”, A. Mörel – G. Kaşka – H. Köker – M. Kaşka – M. Fırat – S.O. Akgönül (eds.), *Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Pisidia Araştırmaları II*: 154-165.

Sönmez, B.

2022 *Seleukeia Sidera Antik Kenti'nde Roma İmparatorluk Dönemi Seramik Üretimi ve Ticari İlişkiler*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenkul – Hürmüzlü

2022 *Doğal ve Kültürel Mirasın Paleo-Kuleönü Gölü'ndeki İzleri: 50 Bin Yılın Öyküsü*.

Tscherikower, V.

1927 *Die Hellenistische Stadtgründungen von Alexander der Grossen bis auf die Römerzeit*. Leipzig.

Tütüncü, E. – Köker, H.

2022 “Sikkeler Işığında Klaudio Seleukeia ‘Sidera’”, Ç. Şenkul – B. Hürmüzlü (eds.), *Doğal ve Kültürel Mirasın Paleo-Kuleönü Gölü'ndeki İzleri: 50 Bin Yılın Öyküsü*: 249-261.

Bilge Hürmüzlü – Burak Sönmez – Semih Togan

